

Е.С. Кемали, М. Абайқызы
«Тұран» университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

ТЕРРОРИЗМ МЕН ЭКСТРЕМИЗМГЕ ҚАРСЫ МЕМЛЕКЕТ ПЕН ҮКІМЕТТІК ЕМЕС ҰЙЫМДАРДЫҢ ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛЫН ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Бүгінгі таңда азаматтық қоғамның белсенділігі адам құқықтарын қамтамасыз ету, экономикалық қызмет бостандығы, жастар және гендерлік саясат, діни және басқа да салаларда ғана емес, сонымен қатар қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде де көрінеді.

Мақалада діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимылда үкіметтік емес ұйымдарға ерекше профилактикалық рөл беріледі, себебі азаматтардың белсенді қатысуынсыз мемлекеттік мәжбүрлеу шаралары жаңа сындар мен қауіп-қатерлерге толық көлемде қарсы тұра алмайды.

Осыған байланысты АҚШ, Франция, Германия, Англия, Австрия, Израиль, Біріккен Араб Әмірліктері сияқты терроризмнен ең көп зардап шеккен шет елдердің оң тәжірибесі ерекше қызығушылық тудырады.

Авторлар аталған елдердің үкіметтік емес секторының діни экстремизм мен терроризмнің алдын алуға қатысу мәселелерін қарастырады. Мақалада мемлекетпен өзара іс-қимылдың институционалдық негіздері, олардың қызметінің нысандары мен бағыттары талданады.

Авторлардың назары қылмыс құрбандарына көмек көрсетуге, тәжірибені таратуға, халықтың радикалдануына жол бермеуге және сотталған адамдарды қайта әлеуметтендіруге байланысты шетелдік үкіметтік емес ұйымдар қызметінің мамандануына аударылды.

Түйінді сөздер: үкіметтік емес сектор; экстремизм мен терроризмнің алдын алу; терроризмге қарсы іс-қимыл; шетелдік тәжірибе; діни экстремизм; халықаралық терроризм; коммерциялық емес ұйымдар.

Е.С. Кемали, М. Абайқызы
Университет «Туран», г. Алматы, Республика Казахстан

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ГОСУДАРСТВА И НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ТЕРРОРИЗМУ И ЭКСТРЕМИЗМУ

Аннотация. На сегодняшний день активность гражданского общества проявляется не только в сфере обеспечения прав человека, свободы экономической деятельности, молодежной и гендерной политики, религиозной и других сферах, но и в обеспечении общественной безопасности.

Особая профилактическая роль здесь отводится неправительственным организациям в противодействии религиозному экстремизму и терроризму, так как меры государственного принуждения без активного участия граждан не могут в полной мере эффективно противостоять новым вызовам и угрозам.

В этой связи особый интерес представляет положительный опыт наиболее пострадавших от терроризма зарубежных стран, таких как США, Франция, Германия, Англия, Австрия, Израиль, Объединенные Арабские Эмираты.

Авторами статьи рассматриваются вопросы участия неправительственного сектора указанных стран в профилактике религиозного экстремизма и терроризма.

В статье проанализированы институциональные основы взаимодействия с государством, формы и направления их деятельности. Внимание авторов акцентировано на специализациях деятельности зарубежных неправительственных организаций, связанных с оказанием помощи жертвам преступлений, распространения опыта, недопущения радикализации населения и ресоциализации осужденных лиц.

Ключевые слова: неправительственный сектор; предупреждение экстремизма и терроризма; противодействие терроризму; зарубежный опыт; религиозный экстремизм; международный терроризм; некоммерческие организации.

E.S. Kemali, M. Abaykyzy
«Turan» University, Almaty c., the Republic of Kazakhstan

ISSUES OF IMPROVING COOPERATION BETWEEN THE STATE AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE FIELD OF COUNTERING TERRORISM AND EXTREMISM

Abstract. Currently the activity of civil society is manifested not only in the field of ensuring human rights, freedom of economic activity, youth and gender policy, religious and other spheres, but also in ensuring public safety.

A special preventive role is assigned to non-governmental organisations in countering religious extremism and terrorism, since state enforcement measures without the active participation of citizens cannot fully effectively counter new challenges and threats.

In this regard, the positive experience of the foreign countries most affected by terrorism, such as the USA, France, Germany, England, Austria, Israel, and the United Arab Emirates, is of particular interest.

The authors of the article consider the issues of participation of the non-governmental sector of these countries in the prevention of religious extremism and terrorism.

The article analyses the institutional foundations of interaction with the state, the forms and directions of their activities. The attention of the authors is focused on the specialisations of the activities of foreign non-governmental organisations related to providing assistance to victims of crimes, spreading experience, preventing radicalisation of the population and re-socialisation of convicted persons.

Keywords: non-governmental sector; prevention of extremism and terrorism; countering terrorism; foreign experience; religious extremism; international terrorism; non-profit organizations.

DOI: 10.52425/25187252_2024_31_100

Кіріспе. Қазақстан Республикасында азаматтық қоғамды дамытудың 2020 жылғы 27 тамыздағы тұжырымдамасында Қазақстанда үкіметтік емес сектордың дамуын, оның кәсібиленуін және мемлекеттік саясатты іске асыруға белсенді қатысуын қамтамасыз ететін құралдарды жетілдіру жөнінде шаралар қабылдау көзделген¹.

Қазақстанның тәуелсіздік жылдарында мемлекеттік органдар мен үкіметтік емес сектор арасындағы әріптестік қатынастардың белгілі бір жүйесі қалыптасты, консультативтік-кеңесші органдар құрылды, үкіметтік емес ұйымдар (бұдан әрі – YEҰ) мемлекеттің әлеуметтік маңызы бар бағдарламалары мен жобаларын іске асырудың белсенді қатысушыларына айналды. 2006 жылдан 2023 жылға дейін YEҰ саны 2,5 еседен астам өсті (7151-ден 18230-ға дейін).

Діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимылда ерекше профилактикалық рөл YEҰ-ға беріледі, өйткені азаматтардың белсенді қатысуынсыз мемлекеттік мәжбүрлеу

шаралары жаңа сындар мен қауіп-қатерлерге толық көлемде қарсы тұра алмайды.

Президенттің 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақстан халқына Жолдауында «терроризмге және діни экстремизмге қарсы іс-қимыл мәселелерін реттеуде үкіметтік емес сектор мен діни бірлестіктерді белсенді түрде қосу қажет» делінген.

Өкінішке орай, YEҰ-ның мемлекет қалыптастыратын қызмет бағыттарының тізілімінде экстремизм мен терроризмнің алдын алу мәселелері көзделмейді, демек, азаматтық қоғам институттарының қатысуын талап ететін негізгі әлеуметтік маңызы бар проблемалардың тізбесіне кірмейді.

Аталған YEҰ арасында 2014 жылдан бастап «Ақниет» ақпараттық-насихаттау және оңалту орталығы» ҚҚ белсенді қызметін атап өткен жөн. Орталықтың негізгі мақсаты деструктивті және экстремистік діни ағымдардың ықпалына түскен адамдарды

¹ Қазақстан Республикасында азаматтық қоғамды дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2020 ж. 27 тамыздағы №390 Жарлығы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2000000390> (жүгінген күні: 20.12.2023).

оңалту, бейімдеу жолымен халық арасында діни радикалдану деңгейін төмендету болып табылады.

«Ақиет» ҚҚ-дан басқа, өңірлердегі профилактикалық жұмыс деструктивті діни бірлестіктердің қызметінен зардап шеккендерге көмек көрсетудің жергілікті Оңалту орталықтары тұрғысынан жүзеге асырылады. Оларға Ақмола облысындағы «Сана» оңалту орталығы, Атырау облысындағы «Шапағат», Ақтөбе облысындағы «Аңсар», Қарағанды облысындағы «Нұрлы білім» ҚҚ жатады.

2009 жылдан бастап «Діндерді зерттеу орталықтарының Қауымдастығы» ЗТБ жұмыс істейді. Қауымдастықтың негізгі міндеттері қоғам мүшелерінің әлеуметтік, рухани-адамгершілік және саяси дамуына бағытталған халықаралық және мемлекеттік бағдарламаларды әзірлеуге және іске асыруға жәрдемдесу, өзекті мәселелерді ғылыми әзірлеуге жәрдемдесу, сондай-ақ деструктивті діни ағымдардың қызметі туралы ақпаратты қоғамға жеткізу болып табылады.

ҰЕҰ туралы заңнаманың дамуына қарамастан, олардың экстремизм мен терроризмнің алдын алу саласындағы әлеуеті мемлекет тарапынан толық көлемде іске асырылмайды. Мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты орналастыру арқылы ҰЕҰ-ны қолдау бұрын Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2013-2017 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаның күші жойылған шеңберінде және ақпараттық-түсіндіру жұмыстарына тарту бөлігінде ғана жүзеге асырылды².

Бұдан басқа, құқық қорғау құрылымдарының ҰЕҰ-мен өзара іс-қимылының нысандарын, әдістері мен тәсілдерін нормативтік реттеу, оларды мамандандыру, сондай-ақ ҰЕҰ-ның мемлекеттік қаражатты тиімді пайдалану мәселелері ашық күйінде қалып отыр. Кейінге қалдырылған нәтижесі, қаржылық тұрақтылығы және өзара жауапкершілік шаралары бар ҰЕҰ салымын объективті бағалауды енгізу мәселелері жеке

қарауды талап етеді.

Осыған байланысты мемлекет пен ҰЕҰ-ның экстремизм мен терроризмнің алдын алу ісіндегі өзара іс-қимылының шетелдік тәжірибесі, оның ішінде олардың қызметінің бағыттылығы, жұмыс нысандары мен әдістері ерекше қызығушылық тудырады.

Материалдар мен әдістер. Дайындалған ғылыми мақаланың әдіснамалық негізі материалистік диалектиканың негізгі ережелерінен құралады. Авторлар тарихи, логикалық, жүйелік және салыстырмалы құқықтық талдау әдістерін қолданды.

Мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара әрекеттесу қажеттілігі идеясы Т. Гоббс, Д. Локк, Ф. Гегель, А. Токвиль, Ш. Монтескье, К. Маркс, Т. Парсонс, Р. Мертон, Э. Дюркгейм сияқты ұлы ойшылдарға тиесілі.

Мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара іс-қимыл мәселелеріне М.Т. Баймаханов, В.Н. Уваров, Т.С. Нұрышев, К.И. Нұрова және т.б. ғылыми еңбектері арналған.

2011 жылы академик М.Т. Баймаханов күшті азаматтық қоғам «бұл жай ғана саясаттандырылмаған қоғам емес, саясатқа белсенді және ақылға қонымды қатысу арқылы өзінің одан әрі үйлесімді қалыптасуын қорғау мақсатында саяси процестердің тетіктерін толығымен бағындырған қоғам» екенін атап өтті [1, 51-б.].

Терроризм мен экстремизмге қарсы іс-қимыл саласында қазақстандық ғылымда көптеген жұмыстар бар, алайда ҰЕҰ-ның осы еңбектерге қатысу проблемалары, сондай-ақ қолда бар шетелдік тәжірибе үзінділермен ғана сипатталған және қалыптасқан жағдайды толық көлемде ашып көрсетпейді.

Нәтижелер, талқылау. Алғаш рет «халықаралық үкіметтік емес ұйым» ұғымы 1950 жылы 27 ақпанда БҰҰ қарарында енгізілді, бұл ҰЕҰ секторын тануды білдірді.

Айта кету керек, БҰҰ Жарғысында «үкіметтік емес ұйым» деген жалпыланған ұғым қолданылады және бұл ретте олардың ұлттық немесе халықаралық деңгейде өкілдік ету дәрежесі туралы нақтылау жасалмайды [2].

Дүниежүзілік ҰЕҰ күнін құру 2009 жылы

² Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс - қимыл жөніндегі 2013-2017 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 ж. 24 қыркүйектегі №648 Жарлығы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1300000648> (жүгінген күні: 20.12.2023).

басталды, оны халықаралық құқықты оқыту кезінде студент Марцис Лиорс Скадманис (Marcis Liors Skadmanis) бастады.

Дүниежүзілік YEҰ күні – бұл ғаламдықты бейнелейтін халықаралық символ бостандыққа, қоғамдық дауысқа, адамдардың қауіпсіздігіне, зардап шеккен елдерге қамқорлық жасауға, табиғатқа қамқорлық жасауға, адамзаттың мәдени мұрасына қамқорлық жасауға, адамзаттың болашағына қамқорлық жасауға және оның құндылығын мойындауға бағытталған YEҰ құндылықтары, ұмтылыстары мен нәтижелері. YEҰ-ның маңыздылығын The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project 1 деректері дәлелдейді, оған сәйкес әлемдегі коммерциялық емес ұйымдар жылына шамамен 1,3 триллион доллар жұмсайды және 40 миллионға жуық штаттық қызметкерлерді, соның ішінде еріктілерді жалдайды³.

Көріп отырғаныңыздай, дамыған елдердің YEҰ барлық қызмет салаларында айтарлықтай үлес қосады және мемлекетке жүктелген міндеттерді, соның ішінде экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы міндеттерді шешуді жеңілдетеді.

Қазақстандық YEҰ қызметінің ұйымдастырушылық және құқықтық негіздерін жетілдіру үшін бірқатар шет елдердің жинақталған тәжірибесіне жүгінген жөн.

Француз заңгері Марк Ансель шетелдік құқықты зерттеу заңгерге жаңа көкжиектер ашады, бұл оған өз елінің құқығын жақсы білуге мүмкіндік береді деп жазды, өйткені бұл құқықтың ерекшеліктері басқа жүйелермен салыстырғанда ерекше көрінеді. Салыстыру заңгерді тек өз құқығын өте жақсы білсе де алуға болмайтын идеялармен және дәлелдермен қаруландыруға қабілетті [3].

Франциядағы жетекші YEҰ-лардың бірі – 2009 жылдың ақпанында Каирдегі Левалуа Перреден келген орта мектеп оқушыларының тобына шабуыл жасағаннан кейін құрылған терроризм құрбандарының Француз қауымдастығы.

Қауымдастықтың мақсаты – шабуыл құрбандарына олардың барлық әрекеттерін-

де (заңды, сот және әкімшілік) көмектесу, сондай-ақ олардың әртүрлі бірегей терапевтік бағдарламаларға қатысуын қамтамасыз ету.

Қауымдастық Францияның әртүрлі мекемелері мен ведомстволарының (Үкімет, Ішкі істер, Әділет, Қорғаныс, Сыртқы істер және т.б. министрліктер), сондай-ақ жергілікті өзін-өзі басқару органдарының серіктесі болып табылады.

Терроризм құрбандарының Француз қауымдастығы террористік шабуылдардың құрбандарына жеке психологиялық және құқықтық қолдау көрсету үшін құрылды, бір жағынан олар бұрын алған агрессия нәтижесінде алған жарақатына жауап беру үшін, екіншіден, қайталама құрбандықтың көріністерін болдырмау үшін (яғни, теріс жәбірленушіні билік тарапынан емдеу нәтижесінде туындауы мүмкін салдарлар).

Терроризм құрбандарына көмек көрсету миссияларымен қатар, Қауымдастық біртіндеп зорлық-зомбылық радикалдануы мен терроризм құбылыстарымен күресуге бағытталған бірқатар бағдарламаларды әзірледі және жүзеге асырды.

Мақсат, сонымен қатар, терроризм құрбандарына көмек көрсету және өз тәжірибесін халықаралық деңгейде, атап айтқанда терроризм құрбандарына жәрдемдесу қауымдастықтарының Халықаралық федерациясы арқылы тарату үшін қауымдастықтар желісін құру болып табылады.

Қауымдастық терроризм құрбандарын қорғау үшін бірқатар азаматтық істерде талапкер ретінде әрекет етті, олардың терроризм актілері мен басқа да құқық бұзушылықтардың құрбандарына кепілдік қоры арқылы өтемақы алу мақсатында. Қауымдастық қоғамдық кеңістіктегі идеологиялар мен радикалды мінез-құлықтарды білдіруге қарсы іс-қимылдардың бастамашысы болып табылады, бұл сайып келгенде терроризм мен террористік актілердің жалғасуына әкелуі мүмкін. Мақсат – идеологиялық шығу тегіне немесе оған жауапты топтарға қарамастан

³ Comparative Nonprofit Sector Project. – April 16, 2003 / Philanthropy News Digest [Electronic resource] – Access mode: <https://philanthropynewsdigest.org/features/research-briefs/comparative-nonprofit-sector-project> (Access date: 15.11.2023).

терроризмнің барлық түрлеріне қарсы тұру.

Соған қарамастан, қазіргі терроризм түрлерінің эволюциясын ескере отырып, қауымдастық мемлекеттік органдардың өтініштеріне сүйене отырып, жиһадшылар мен террористерді жалдаудың алдын алумен біртіндеп айналысады⁴.

Америка Құрама Штаттарында азаматтық қоғам институттары адам құқықтарын қорғауда шешуші рөл атқарған демократияның ажырамас бөлігі болып табылады.

Бүгінгі таңда АҚШ азаматтарының 70%-дан астамы қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесінің толыққанды субъектілері бола отырып, мемлекет өмірінің әртүрлі салаларында өзін-өзі ұйымдастырудың белгілі бір түрлеріне қатысады [4].

Бүгінгі таңда АҚШ-та шамамен 1,5 миллион ҰЕҰ жұмыс істейді және АҚШ үкіметі ҰЕҰ өз мақсаттарын қалай жүзеге асыратынына араласпайды.

Strength to Strength (ағылшын тілінен аудармасы «Күшке күш») – ұзақ мерзімді психологиялық қажеттіліктері бар бүкіл әлемдегі терроризм құрбандарын қолдау үшін құрылған коммерциялық емес ұйым. Ұйым терроризм құрбандарына және олардың отбасыларына тұрақты кездесулер, ақпарат беру және кеңес беру арқылы көмектеседі.

Ұйымның миссиясы – тең қолдау арқылы өз тәжірибесімен бөлісу үшін бүкіл әлемдегі терроризм құрбандарын біріктіру. Бұл ҰЕҰ-ның ұраны – «тірі қалғандарды емдеген». Тұрақты түрде терроризм құрбандарына арналған бағдарламаларға қатысушылар бір апта Нью-Йоркте болып, Аргентина, Алжир, Англия, Франция, Израиль, Кения, Солтүстік Ирландия, Испания, Уганда және Америка Құрама Штаттарынан келеді. Сапардың мақсаты – адамдарға жеке жарақат алу тәжірибесін пайдалануға және бір-бірімен бөлісуге мүмкіндік беру үшін саяси және қоғамдық көшбасшылармен кездесулермен бірге қызықты әрекеттерге толы аптаны қамтамасыз ету⁵.

Ұйым халықаралық терроризм құрбандары қауымдастықтары Федерациясы (AFVT) кеңесінің мүшесі болып табылады.

Tuesday ' s Children – (ағылшын тілінен аудармасы «сейсенбі балалары») – мақсаты терроризм құрбандарына көмек көрсету болып табылатын коммерциялық емес ұйым. Бұл атау ұйымды 2001 жылдың 11 қыркүйегінде, сейсенбіде құрбан болғандардың отбасылары құрғанына байланысты. Ұйым құрылған 2001 жылдан бастап 15 мыңнан астам адам, оның ішінде 2001 жылдың 11 қыркүйегіндегі құрбандар мен басқа да терроризм актілерінен зардап шеккендер көмек алды.

Көмек психикалық денсаулық, жастар тәлімгерлігі, біліктілікті арттыру семинарлары, балаларды тәрбиелеу бойынша кеңестер, қоғамдастық пен отбасына қатысу шаралары және еріктілік мүмкіндіктері бойынша кеңес беруден тұрады.

Біріккен Араб Әмірліктерінің терроризм мен экстремизмге қарсы іс-қимылды жүзеге асыруға арналған орталықтар құру тәжірибесін атап өтуге болмайды. Айта кету керек, бұл орталықтар үкіметтік болып табылады, бірақ олар басқа елдерде ҰЕҰ жүзеге асыратын функцияларды ішінара орындайды.

2011 жылдың қыркүйегінде Нью-Йоркте Жаһандық терроризмге қарсы форумда БАӘ өз елінің аумағында «Хедая» зорлық-зомбылық экстремизміне қарсы күрес орталығын (Nedayah орталығы) құру және орналастыру туралы ұсыныс жасады. Орталық Жаһандық терроризмге қарсы форум мүшелерінің және кеңірек халықаралық қауымдастықтың тәуелсіз көпжақты орталық құруға деген ұмтылысының артуына жауап ретінде құрылған.

2012 жылдың желтоқсанында орталықтың штаб-пәтері БАӘ-нің Абу-Даби қаласында ресми түрде ашылды.

Орталықтың бастапқы мақсаттары – оның барлық нысандары мен көріністерінде зорлық-зомбылық экстремизміне қарсы тұру үшін зерттеулер мен талдаулардан басқа, әлеуетті арттыру бағдарламаларына, диалогқа және коммуникацияларға арналған тәуелсіз көпжақты орталық құру.

Орталық озық тәжірибені қолданады және

⁴ Association française des victimes du terrorisme [Electronic resource] – Access mode: https://fr.wikipedia.org/wiki/Association_fran%C3%A7aise_des_victimes_du_terrorisme (Access date: 24.12.2023).

⁵ Survivors Circle // Strength to Strength [Electronic resource] – Access mode: <https://www.stosglobal.org/survivors-circle> (Access date: 24.12.2023).

зорлық-зомбылық экстремизм қаупіне қарсы тұру үшін өзара тиімді дәлелді тәжірибелерді енгізеді. Орталық зорлық-зомбылық экстремизмімен күресудің жаһандық орталығы ретінде тиімді қызмет ету үшін өзара іс-қимыл мен озық тәжірибелермен алмасуды ынталандыра отырып, зорлық-зомбылық экстремизмімен күресуге арналған сараптама мен тәжірибенің негізгі халықаралық орталығы және жедел платформасы болып табылады деп мәлімдейді⁶.

ДАИШ террористік тобының идеологиялық насихатын бейтараптандыру жөніндегі күш-жігер шеңберінде Абу-Дабиде «Сауаб» экстремистік насихатымен күресу үшін цифрлық байланыс орталығы (Sawab орталығы) құрылды. «Сауаб» орталығы БАӘ мен АҚШ арасындағы экстремистік үгіт-насихат пен онлайн-кеңістіктегі Террористік хабарламаларға қарсы күрестегі бірлескен ынтымақтастықтың нәтижесі болып табылады. Орталықты АҚШ президенті Барак Обама Ақ үйдің зорлық-зомбылық экстремизміне қарсы саммитінде және штаб-пәтері Абу-Дабиде жариялады.

2015 жылдың шілдесінде іске қосылғаннан бері Орталық ДАИШ желісінде болу, хабарламаларды, сондай-ақ белсенді компанияларды және ДАИШ-тің шынайы табиғатын ашатын басқа мазмұнды жедел жіберу арқылы оның насихатына тікелей жауап берулерге қарсы болды.

Орталық экстремизмге қарсы ұйымдар, қалыпты діни ғалымдар немесе белгілі тұлғалар болсын, беделді пікірлерді күшейтуге баса назар аударады. Бүгінгі таңда «Сауаб» орталығы ДАИШ-ті идеологиялық насихаттау туралы шындықты ашу мақсатында он бір белсенді әлеуметтік медиа науқанын бастады. Бұл жоба ДАИШ дефекторларына, террористік топтар тарапынан зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдер мен балаларға, сондай-ақ шетелдік содырларға бағытталған⁷.

Сонымен қатар Орталық ДАИШ

риторикасына қарсы тұру үшін сенімді діни уағыздар мен білімді күшейтуге тырысады.

Орталық әлеуметтік желілер арқылы қоғамды жақсы жаққа өзгертуге үлес қосатын жастардың қатысуымен әлеуметтік байланыс платформасын ашты. #Ucanimpact («сіз әсер ете аласыз») хэштегінің астында бұл жоба әлеуметтік желі қолданушылары үшін белгілі бір жағымды хабарламаларды ұсынады, бұл сындарлы өзгерістерді жасаушы болуға дайын адамдар үшін әлеуетті мүмкіндіктерге баса назар аударады Орталық зорлық-зомбылық экстремизмімен күресуге мүдделі барлық елдермен және халықаралық ұйымдармен кеңесіп, өз тәжірибесімен бөліседі.

Киберқылмыс туралы Заңға сәйкес, БАӘ террористік топтардың Интернетті «өз идеологияларын ілгерілету және олардың қызметін қаржыландыру» үшін пайдалануын қылмыстық жауапкершілікке тартады⁸.

Германия заңнамасына сәйкес адамдардың немесе ұйымдардың коммерциялық емес немесе қайырымдылық қызметі жалпы игілікке арналған қызмет деп түсініледі. Қайырымдылық ҰЕҰ салықтық жеңілдіктерге ие және әдетте ғылым мен зерттеулерді, білім беруді, өнерді, мәдениет пен спортты, сондай-ақ гуманитарлық көмекті ілгерілету саласындағы қызметпен айналысады.

Егер корпорацияны немесе жеке тұлғалар бірлестігін ішкі кірістер қызметі қайырымдылық ұйымы деп таныған болса, онда ол әдетте табыс пен мүлік салығынан ішінара немесе толығымен босатылады.

Weisser Ring – Еуропаның бірнеше елдерінде белсенді жұмыс істейтін қылмыс құрбандарын қолдайтын коммерциялық емес қауымдастық.

ҰЕҰ 1976 жылы Германияда телевизиялық журналист Эдуард Циммерман құрған.

Қауымдастықтың Германияда 3000-ға жуық еріктілері, 50 000-нан астам мүшелері және 420 филиалдары бар.

Қауымдастық мүшелік жарналар, қайырымдылықтар, қорлар және мүлік

⁶ Building a world without extremism and violent extremism / Hedayah [Electronic resource] – Access mode: <https://hedayah.com/about/> (Access date: 24.12.2023).

⁷ ОАЭ и США запустили интернет-центр для борьбы с пропагандой ИГ / Международное информационное агентство «Казинформ» [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.inform.kz/ru/uae-i-ssha-zapustili-internet-centr-dlya-bor-by-s-propagandoy-ig_a2934277 (дата обращения: 15.11.2023).

⁸ Countering Extremist Propaganda and the Exploitation of Web and Social Media / Embassy of the United Arab Emirates Washington DC [Electronic resource] – Access mode: <https://www.uae-embassy.org/about-uae/foreign-policy/uae-counterterrorism> (Access date: 12.02.2024).

арқылы қаржыландырылады. ҰЕҰ мемлекеттік субсидиялар алмайды. Қылмыс жасалғаннан кейін көмекке мұқтаж адамдар бүкіл ел бойынша 420 үйлестіру орталықтарының біріне жүгіне алады. Арнайы дайындық пен біліктілікке ие болған 3000-ға жуық еріктілер заңгерлік кеңес беру, полициямен, прокурорлармен, соттармен және басқа да мемлекеттік органдармен өзара әрекеттесу, алғашқы психотравматологиялық кеңес немесе сот-медициналық сараптаманы қаржыландыру түрінде ақысыз көмек көрсетеді.

Жәбірленушілерге көмек көрсету жөніндегі жұмыс тобы – зорлық-зомбылық пен қылмыс құрбандарына білікті көмек көрсететін коммерциялық емес ұйым.

Қауымдастық құрбандарға заңгерлердің, психологтардың, әлеуметтік қызметкерлердің, сонымен қатар адал адамдардың ақысыз қызметтері арқылы көмек көрсетеді.

Қызметтер ауқымы зорлық-зомбылық құрбандарына психологиялық және моральдық қолдау көрсетуді, сотқа дейінгі тергеу және соттарда заңгерлердің қызметтерін, сондай-ақ жәбірленушілерге өтемақы төлеу туралы заңға сәйкес жәбірленушілердің әлеуметтік құқықтары мен өтемақыларын қорғауды қамтиды.

Израильде терроризм идеяларын интернетте насихаттауға қарсы күресті негізінен үкіметтік емес ұйымдар жүзеге асырады. Мысалы, терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі халықаралық институт (International Institute for Counter-Terrorism) терроризм тарихы, істердің жағдайы, қауіптің ауқымы, күрес тәсілдері мен нысандары және мемлекет қабылдайтын шаралар туралы ақпарат береді. Израильдің қоғамдық ұйымдары азаматтарға экстремистерге көмектесуге жол бермеу және «азаматтық» немқұрайлылық таныту идеяларын жеткізуге тырысады⁹.

Англия мен Уэльсте active Change Foundation қайырымдылық ұйымы жұмыс істейді. Оның міндеттерінің бірі-экстремистік қызметі үшін сотталған адамдарды қоғамға

біріктіру және қосу және зорлық-зомбылыққа төзімді қоғамдастықтар құру. Осыған ұқсас бірлестіктер Еуропалық Одақтың көптеген басқа елдерінде бар.

Австрияда шекарасыз әйелдердің (Австрия) қамқорлығымен «зорлық-зомбылық экстремизміне қарсы әпкелер» (SAVE-Sisters Against Violent Extremism) бастамасы дерадикализацияда ерекше орын алады. Оның басшысы Эдит Шлаффер басты мақсат – аналарды ұлдары мен көршілеріне, олардың көпшілігі жұмыссыздық пен әділетсіздік сезімінен зардап шегетін адамдарға «тұңғыздыққа секіруге» жол бермеу деп санайды. Бұл бастаманы экстремистік белсенділігі өте жоғары Пәкістан мен Нигериядағы әйелдер қауымдастығы белсенді қолдады¹⁰.

Террористік актілердің ең көп саны орын алған жоғарыда аталған шет елдерде үкіметтік емес сектордың қатысуымен экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимылды ұйымдастыруға барынша көңіл бөлінеді.

Қорытынды. Шетелдік тәжірибені талдау көрсеткендей, әлемнің барлық елдері үкіметтік емес сектордың келесі себептер бойынша экстремизм мен терроризмнің алдын алуға қатысу қажеттілігін мойындайтыны анық:

- мемлекеттік құрылымдардан айырмашылығы, азаматтық қоғамда тік (иерархиялық) емес, көлденең байланыстар басым – заңды еркін және тең құқылы серіктестер арасындағы бәсекелестік пен ынтымақтастық қатынастары [5, 125 б.];

- нақты міндеттерді шешуге бағытталу және іс-әрекеттерді таңдау еркіндігі үнемі өзгеріп отыратын жағдайларда икемділікті және көпфункционалды мемлекеттік органдармен салыстырғанда ҰЕҰ-ның неғұрлым жоғары ұйымдастырушылық мәдениетін айқындайды;

- мемлекеттік органдармен салыстырғанда, белгілі бір жағдайларда ҰЕҰ тар бейінді міндеттерді іске асыруда неғұрлым жетілдірілген білімге және жинақталған тәжірибеге ие;

⁹ The main research topics in the field of terrorism / The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center [Electronic resource] – Access mode: <https://www.terrorism-info.org.il/en/about/> (Access date: 15.11.2023).

¹⁰ Пять ниш, где НПО могут реально помочь государству / Власть [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://last.kz/obsshestvo/14990-pat-nis-gde-pro-mogut-realno-pomoc-gosudarstvu.html> (дата обращения: 15.11.2023).

- кәсіпкерлік субъектілерінен айырмашылығы, ҰЕҰ қызметі пайдасыз салада жүзеге асырылады және көптеген адамдар үшін қоғамдық игіліктер алуға бағытталған, соның салдарынан ҰЕҰ азаматтардан үлкен сенім дәрежесін пайдаланады, бұл бәсекелестік артықшылық болып табылады.

Шетелдік ҰЕҰ-ның Қазақстаннан айырмашылығы көп және салық жеңілдіктері, преференциялар мен субсидиялар бөлігінде мемлекеттен барынша қолдау алады.

Аталған ҰЕҰ қызмет салалары мыналарға қатысты әртараптандырылуымен сипатталады: терроризм құрбандарына, оның ішінде мемлекеттің олардың құқықтарын бұзуына көмектесу; халықаралық деңгейде тәжірибе тарату; кеңес берудің барлық түрлері; адамдардың радикалдануына және

қайта әлеуметтенуіне жол бермеу және т.б.

Шет елдерде заңнамалық деңгейде ҰЕҰ мен мемлекеттің өз мүшелері, қатысушылары мен құрылтайшылары алдында өзара ашықтығы мен есептілігі қамтамасыз етілген.

Әрине, Қазақстанның үкіметтік емес секторы экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы бағдарламалар шеңберінде мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты орындау есебінен белгілі бір тәжірибеге ие болды.

Сонымен қатар мемлекет пен ҰЕҰ-ның экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы өзара іс-қимылының ұйымдық-құқықтық негіздерін жетілдіруде бірқатар шет елдердің тәжірибесін қолдану пайдалы болар еді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Баймаханов, М.Т. Становление правового государства и конституционный процесс в Республике Казахстан: монография / М.Т. Баймаханов. – Алматы: КазГЮА, 2001. – 209 с.
2. Сафарова, Т.С. Статус неправительственных организаций в казахстанском законодательстве / Т.С. Сафарова // Вестник Института законодательства Республики Казахстан. – 2010. – №3(19). – С. 30-33.
3. Ансель, М. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права / М. Ансель. – М., Прогресс, 1981. – 120 с.
4. Яшина, А.В. Гражданское общество как субъект обеспечения национальной безопасности: опыт России и США [Электронный ресурс] / А.В. Яшина // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2012. – №11(25): в 2-х ч. Ч. II. С. 218-221. – Режим доступа: https://www.gramota.net/articles/issn_1997-292X_2012_11-2_53.pdf (дата обращения: 12.04.2024).
5. Зотов, В.Б. Местное самоуправление: энциклопедия; под общ. ред. В.Б. Зотова. – Ростов на Дону: Феникс, 2010. – 908 с.

References:

1. Bajmahanov, M.T. Stanovlenie pravovogo gosudarstva i konstitucionnyj process v Respublike Kazahstan: monografija / M.T. Bajmahanov. – Almaty: KazGJuA, 2001. – 209 s.
2. Safarova, T.S. Status nepravitel'stvennyh organizacij v kazahstanskom zakonodatel'stve / T.S. Safarova // Vestnik Instituta zakonodatel'stva Respubliki Kazahstan. – 2010. – №3(19). – S. 30-33.
3. Ansel', M. Metodologicheskie problemy sravnitel'nogo prava // Ocherki sravnitel'nogo prava / M. Ansel'. – M., Progress, 1981. – 120 s.
4. Jashina, A.V. Grazhdanskoe obshhestvo kak sub#ekt obespechenija nacional'noj bezopasnosti: opyt Rossii i SShA [Jelektronnyj resurs] / A.V. Jashina // Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i juridicheskie nauki, kul'turologija i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki. – Tambov: Gramota, 2012. – №11(25): v 2-h ch. Ch. II. C. 218-221. – Rezhim dostupa: https://www.gramota.net/articles/issn_1997-292X_2012_11-2_53.pdf (data obrashhenija: 12.04.2024).
5. Zotov, V.B. Mestnoe samoupravlenie: jenciklopedija; pod obshh. red. V.B. Zotova. – Rostov na Donu: Feniks, 2010. – 908 s.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Ержан Сағындықұлы Кемали – «Тұран» университетінің құқықтану және халықаралық құқық кафедрасының қауымдастырылған профессоры, заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, e-mail: ekemali1973@inbox.ru.

Кемали Ержан Сағиндыкулы – ассоциированный профессор кафедры юриспруденции и международного права Университета «Турани», кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, e-mail: ekemali1973@inbox.ru.

Kemali Erzhan Sagindykuly – Associate Professor of the Department of Jurisprudence and International Law at «Turan» University, Candidate of Law, Associate Professor, e-mail: ekemali1973@inbox.ru.

Мөлдір Абайқызы – «Тұран» университетінің құқықтану және халықаралық құқық кафедрасының сениор-лекторы, құқық магистрі, e-mail: m.abaikyzy@turan-edu.kz.

Абайқызы Мөлдір – сениор-лектор кафедры юриспруденции и международного права Университета «Турани», магистр права, e-mail: m.abaikyzy@turan-edu.kz.

Abaykyzy Muldir – Senior Lecturer at the Department of Jurisprudence and International Law of «Turan» University, Master of Law, e-mail: m.abaikyzy@turan-edu.kz.